

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто зворотний зв'язок у дистанційному курсі іноземної мови як ключовий фактор впливу на якість навчання. Проаналізовано види зворотного зв'язку, принципи його впровадження, умови його дієвості. Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності зворотного зв'язку.

Ключові слова: зворотний зв'язок, дистанційне навчання, інтерактивні технології навчання.

В статье рассмотрена обратная связь в дистанционном курсе иностранного языка как ключевой фактор, влияющий на качество обучения. Проанализированы виды обратной связи, принципы ее организации, условия ее действенности. Изложены рекомендации по повышению эффективности обратной связи.

Ключевые слова: обратная связь, дистанционное обучение, интерактивные технологии обучения.

In the article feedback in a distance course is considered as a key factor effecting the quality education. Kinds and types of feedback, principles and condition of good feedback practice are analyzed. Recommendations for feedback efficiency enhancement are suggested.

Key words: feedback in education, distance education, interactive learning.

Сьогодні, коли двадцять перше сторіччя сміливо крокує планетою, мобільний зв'язок, інформаційні технології та Інтернет стали невід'ємною частиною життя навіть української глибинки, може здатися дивним той скепсис, з яким сприймалися перші спроби розробки та впровадження дистанційної форми навчання в цій країні в середині дев'яностих років минулого століття. Хоча очевидно, що дистанційне навчання (ДН) в сучасному високотехнологічному вигляді має тривалу передісторію. Перші

спроби надання віддаленої освіти через листування простежуються в Європі та США з кінця XVIII сторіччя. Період "листування" в освіти є досить тривалим, та й сьогодні від нього не всюди відмовилися повністю. Згодом, з появою технічних можливостей, радіо та телебачення залучили до трансляції навчальних програм, що додало навчанню більшої мотивації, наочності, інформативності тощо. Поява комп'ютерів та інформаційно-комунікативних технологій докорінно змінила загальне світосприйняття і не могла не вплинути на засоби навчання. Отже, традиційне розуміння дистанційної освіти як такої, де навчальний процес здійснюється між учасниками, які знаходяться на відстані [1], сьогодні повністю асоціюється з використанням комп'ютерної, інформаційної та телекомунікаційної технологій [2].

Вивченням проблем дистанційної освіти займається багато науковців. Загальні аспекти ДН були предметом досліджень О.М.Довгялло, Є.С.Полат, D.Keegan, M.Moore та ін. Проблеми розробки електронних та інтерактивних засобів навчання, аналіз їх характерних рис та особливостей використання ґрунтовно проаналізовано в роботах Е.Л.Носенко, Г.С.Чекаль, М.Жалдака, О.Хуторського, Є.І.Машбиця, Т.І.Коваль, S.Downes, I.E.Allen, S.Hiltz та ін.

Метою статті є аналіз організації зворотного зв'язку в ДН для забезпечення ефективної взаємодії студентів як з викладачем, так і з навчальними матеріалами для підвищення якості навчання на прикладі дистанційного курсу іноземної мови. Доступ до курсу "Distant English. A Course for Students" можливий на сайті www.dl.sumdu.edu.ua.

Науковці погоджуються, що дистанційне навчальне середовище, а також тісно пов'язані з ним новітні середовища e-Learning та on-line навчання, при визначенні яких немає чіткого розмежування [3], мають низку спільних рис щодо організації взаємодії між викладачем та студентом. Ключовим аспектом для вирішення проблем такої взаємодії є організація ефективного зворотного зв'язку.

Поняття зворотного зв'язку в межах різних наукових підходів та напрямів має різне наповнення, проте очевидно, що він є одним з основних елементів функціонування будь-якої системи. За загально прийнятим визначенням, зворотний зв'язок – це вплив результатів функціонування системи (об'єкта) на характер його функціонування. В літературі можна знайти багато підходів до класифікації моделей та видів зворотного зв'язку. Так, залежно від типу системи, в якій він реалізується, та функцій, які він виконує, вирізняють рефлекторну, біхевіористичну, когнітивну, кібернетичну, комунікативну моделі. Педагогічний процес, будучи складним поєднанням процесів інформаційного обміну, набуття знань, спілкування між його суб'єктами тощо, може поєднувати в собі декілька моделей. Розглядаючи навчальний процес як насамперед інформаційну та комунікативну систему, ми погоджуємося, що її функціонування забезпечується через керування на підставі аналізу результатів зворотного зв'язку [4]. У педагогіці зворотний зв'язок – це шлях отримання інформації про правильність або ступінь помилковості дій. Під час навчання він функціонує в двох напрямках: на викладача і на студента, і носить керуючий та навчальний характер відповідно. Зворотний зв'язок впливає на педагогічну систему в цілому, та її компоненти зокрема, під його дією відбуваються зміни.

Згідно з сучасною моделлю сучасних технологій як засобу підвищення якості освіти (Technology as Facilitator of Quality Education) зворотний зв'язок є базовим принципом успішного навчання. Завдяки йому студенти мають можливість здійснювати на практиці те, що вони вивчили. Необхідно, щоб після виконання певних дій студент отримав докладну опорну інформацію про те, як можна зробити краще. Інформація може надходити від інтерактивної навчальної програми, викладача або співучнів. Дієвість зворотного зв'язку визначається його частотою (кількістю взаємодій з завданням або особою) та якістю (здатністю виявляти специфічні, а також такі, що підлягають виправленню, помилки

та невідповідності в діях або "ментальних моделях", які за ними стоять) [5]. Важливість якості зворотного зв'язку для дистанційних студентів зумовлена зокрема тим, що вони обмежені у можливості додатково запитати пояснень щодо виконання завдань або коментарів викладача. Спілкування в ДН опосередковано технічними та технологічними засобами, при відсутності якісного зворотного зв'язку через персональну ізолюваність у студента може з'явитися відчуття невизначеності щодо успіхів у роботі в курсі, невпевненості у власних силах, що буде знижувати мотивацію і негативно впливати на весь хід навчального процесу.

Отже зворотний зв'язок є невід'ємною важливою частиною навчання, а для організацій та функціонування систем ДН його значення важно переоцінити.

Існує декілька підходів щодо класифікації видів зворотного зв'язку в ДН іноземних мов. Слідуючи за класичним визначенням, Hudspeth D. визначає два види: інформація про правильність відповіді (Knowledge of Correct Response, тобто позитивний зворотний зв'язок) та інформація про неправильність відповіді (Knowledge of Incorrect Response, тобто негативний зворотний зв'язок) [6]. Позитивний зворотний зв'язок є корисним при значному рівні автоматизації контролю правильності відповідей. У практиці навчання іноземних мов його можна рекомендувати при виконанні завдань на розвиток лексичних та граматичних навичок. На екрані студент отримує сигнал про правильність відповідей у вигляді, наприклад, позначок – $\checkmark$ – зеленого кольору (рис. 1) або шляхом зміни кольору фрагментів речень, які перевіряються, на зелений (рис. 2).

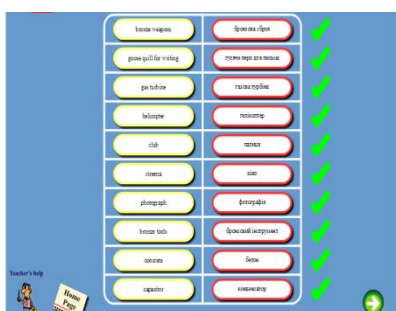

Рис.1

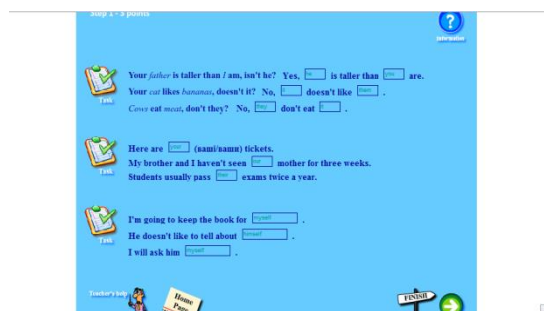
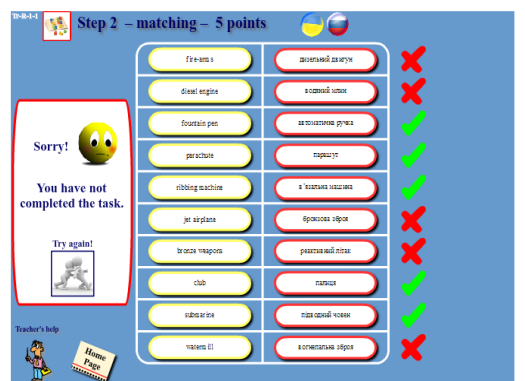

Рис.2

Щодо детального та персоніфікованого позитивного зворотного зв'язку на відкриті завдання, то він дуже позитивно впливає на мотивацію та активність діяльності дистанційних студентів.

Негативний зворотний зв'язок надає студенту інформацію про хибність відповіді. При неправильній відповіді правильний варіант не надається. Підказками студенту можуть бути, наприклад, посилання на відповідні розділи граматичного довідника, допоміжну інформацію,

пов'язані з темою Інтернет сайти тощо. На рис.3 можна побачити, як виглядає екран з негативним зворотним зв'язком. Студент бачить, які відповіді є неправильними (позначка X червоного кольору), інформаційне повідомлення

Рис. 3

про невдале виконання завдання "Sorry! You have not completed the task", стимулююча фраза "Try again!"

За твердженням L.K. Kiehl, розрізняють такі види зворотного зв'язку: повідомлення про отримання, інформаційний, оперативний, відкладений та корегуючий [7]. На нашу думку, зазначені види можна упорядкувати за двома критеріями: *час отримання* – оперативний/відкладений, *зміст* - повідомлення про отримання, інформаційний, корегуючий. Для дистанційної форми навчання, як і традиційної, доцільно було б також казати про поточний зворотний зв'язок (formative feedback), який здійснюється в процесі проходження курсу, та підсумковий (summative feedback) – наприкінці вивчення курсу.

Оперативний зворотний зв'язок надається студенту миттєво. В умовах дистанційної форми навчання за підтримки комп'ютерних та телекомунікаційних технологій він технологічно реалізується за рахунок інтерактивних методів та on-line зв'язків із серверами.

Відкладений зворотний зв'язок надається тоді, коли немає технічної або технологічної можливості надати оперативний. Так, певний час потрібен для особистої перевірки викладачем відкритих завдань, проектних завдання тощо.

Повідомлення про отримання виконаного завдання викладачем або системою можна зробити автоматизованим. Студент отримує таке повідомлення у вигляді стандартної фрази, наприклад: *"Ваше завдання надійшло на перевірку викладачу. Дякуємо за своєчасне виконання."* Таким чином, даний вид зворотного зв'язку не є складним для реалізацій, хоча для студента є досить важливим елементом самоорганізації та заохочення, стимулювання мотивації тощо.

Інформаційний зворотний зв'язок передбачає, в першу чергу, отримання студентом відповідей на запитання, які у нього виникли в процесі роботи над курсом в цілому або щодо виконання конкретного завдання, тренажера, тесту та ін. Залежно від типу запитання та відповіді, що надається, інформаційний зворотний зв'язок може бути оперативним і відкладеним. Оперативним він може бути при звертанні студента з запитом до матеріалів інформаційно-довідкового блоку навчального курсу. А відкладеним – до викладача. Не виключено, що такий зворотний зв'язок з боку викладача/системи може містити певні оціночні ознаки.

Корегуючий зворотний зв'язок являє собою не просто інформування студента про правильність/неправильність виконання завдання, виставлення оцінки, балів. Він, скоріше за все, має містити коментар з аналізом помилок, рецензію на виконане завдання з тим, щоб допомогти студенту уникнути повторенню недоліків у роботі, у виконанні наступних завдань.

При всьому різноманітті підходів до класифікації видів зворотного зв'язку в навчальному процесі, у ДН зокрема, можна стверджувати що ключем до успіху його реалізації є впровадження інтерактивних технологій навчання. Завдяки цьому можна налагодити ефективну

взаємодію студента з навчальними матеріалами, викладачем та співучнями. Інтерактивність ДН іноземних мов визначає також його комунікативну спрямованість через постійний або епізодичний суб'єкт-суб'єктний діалог (студент-викладач, студент-студенти), налагоджений з використанням мережевих комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій [8].

Важливим для встановлення ефективного зворотного зв'язку в дистанційному курсі є дотримання ряду принципів щодо його організації та впровадження [9]. Для навчання іноземної мови їх можна інтерпретувати наступним чином:

- сприяння розвитку навичок самооцінки (рефлексії) у навчання;
- стимулювання діалогу/спілкування щодо навчання;
- допомога у з'ясуванні того, що є правильним у практичному застосуванні мови (цілі, критерії, очікуваний рівень);
- забезпечення можливостей для зменшення розриву між існуючим та бажаним рівнем володіння мовою;
- надання студенту високоякісної інформації про їх успішність;
- стимулювання мотивації, позитивного настрою та самоповаги;
- забезпечення викладача інформацією, що може бути корисною для коригування процесу викладання.

Ефективним зворотний зв'язок є за умов, якщо він є

- регулярним, частим, достатнім та деталізованим;
- пов'язаним з метою оцінювання завдання та критеріями;
- зрозумілим для студента;
- чітко пов'язаним з майбутніми завданнями, сфокусованим, у першу чергу, на навчальних цілях, а потім – на оцінювання.

Зворотний зв'язок в дистанційному курсі не реалізується нараз. Він багатоступеневий і різноманітний. На кожному етапі навчального процесу на перешкоді його реалізації можуть виникати бар'єри [9]. Вони

з'являються з боку всіх учасників: адміністрації, методистів, викладача курсу та студентів.

Так, на етапі підготовки, на самому початку роботи в курсі бар'єром може бути значна різниця в способі та мові спілкування, адже студенти і викладачі можуть "розмовляти різними мовами". Встановлення відкритого спілкування між студентами та викладачами відриває шлях до взаєморозуміння. Адміністрації та методистам слід в доступній студентам формі, простою мовою надати пояснення щодо організації навчання, оснастити курс довідковими матеріалами, контактною інформацією, засобами підтримки. Викладачеві доцільно налагодити максимально персоніфікований зв'язок зі студентами, наприклад, надіславши їм привітальні повідомлення, розмістивши в курсі відео ролик-знайомство, вказавши варіанти отримання підтримки, режим надання консультацій.

Протягом навчання студенти часто відчувають нерівність у спілкуванні в дистанційному середовищі. При цьому у них може виникнути небажання ставити запитання, звертатися за допомогою чи роз'ясненнями під час роботи в курсі, що негативно позначається на якості навчання. Завдання викладацького складу – заохотити студента до спілкування, налагодити доброзичливі стосунки, донести ще раз інформацію про доступність допомоги та підтримки. З іншого боку, після отримання оцінки чи рецензії на завдання у студента може виникнути бажання запитати "що?" й "чому?". Пам'ятаючи, що зворотний зв'язок – це процес двосторонній, викладачам та методистам не слід уникати таких запитань. Спілкування доцільно організувати в межах обміну письмовими повідомленнями або надання консультацій on-line.

Студенти дистанційного навчання інколи скаржаться, що поточний зворотний зв'язок (відповіді від викладачів) надходить до них із затримками або взагалі запізно для того, щоб скористатися ним при виконанні роботи, завдань. У такій ситуації може бути винен і викладач, але не завжди. Інколи студенти висилають запитання у занадто стислий

термін, щоб викладач міг на них відповісти. Щоб уникнути такої ситуації, необхідно чітко встановити терміни (рекомендований термін – три робочі дні), в які викладач має відповідати на запитання або звернення студента про допомогу. Студент, в свою чергу, має бути проінформованим та дотримуватися, щоб надати викладачу час на відповідь.

У змісті зворотного зв'язку студенти також знаходять ряд недоліків, які позначаються на його якості. Відзначають, що часто оціночні повідомлення носять негативний характер, містять лише критичні зауваження, їм бракує деталей, вони є непослідовними та надходять не вчасно. Отже, студентам бракує саме детального корегуючого зворотного зв'язку з поясненнями, настановами, які можна використати з метою покращення подальшої роботи. Рецензія викладача має бути конструктивною й вчасною, з визначенням того позитивного, що зроблено студентом.

Висновки: Дистанційне навчання, пройшовши стадію експериментального випробування, сьогодні стає рівноправною формою освіти поряд з денною формою навчання. При цьому, воно є перспективним з огляду на посилення тенденції навчання протягом усього життя, є економічно вигідним для навчальних закладів тощо. Більшість дистанційних студентів є працюючими, дорослими, а так, їх часто вирізняє висока вмотивованість. За таких умов особливого значення набуває якість навчального середовища. ДН, маючи об'єктивні переваги – гнучкість, відкритість, інтерактивність, значна індивідуалізація тощо, – не позбавлено певних недоліків. Ізольованість студента ускладнює процес спілкування між ним і викладачами, а також іншими студентами. Зворотний зв'язок є не лише засобом спілкування в дистанційному середовищі, але й одним з основних засобів навчання. Він здатен значно підвищити обмежений вплив викладача на студента. Ефективність зворотного зв'язку зумовлюється, зокрема, розумінням того, що він є поєднанням двох взаємопов'язаних елементів – змісту та термінів надходження.

Література:

1. Keegan, D. Foundations of distance education (3rd ed.). London: Routledge, 1996.
2. Moore, M. G. Background and overview of contemporary American distance education. Contemporary issues in American distance education New York: Pergamon Press, 1990. – P. xii–xxvi.
3. Moore, J. L., Dickson-Deane, C., Galyenb, K. E-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same? - Internet and Higher Education, 2011. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://scholar.vt.edu/access/content/>
4. О.Д. Лукьяненко Обратная связь в дидактическом информационном взаимодействии педагога и учащихся. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/obratnaya-svyaz->
5. Callahan W.P., Switzer T.J. Technology as Facilitator of Quality Education: A Model. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.intime.uni.edu/model/modelarticle.html>
6. Hudspeth D Feedback in Distance Education. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12315710
7. Kielt, L.K. Feedback in distance learning: Do student perceptions of corrective feedback affect retention in distance learning? – Scholar Commons, USF, 2004. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2113&context=etd>
8. Коваль Т.І. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. – 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/npo/2011_1/Koval.pdf
9. Dodman T., Jones H. Developing good practice in the provision of effective feedback for distance learning students. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://physics.le.ac.uk/journals/index.php/jetl/article/viewFile/500/330>

Муліна Н.І. Організація ефективного зворотного зв'язку в дистанційному навчанні іноземних мов [Текст] / Н. І. Муліна // Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип.31, Том I (43): Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. — К.: Гнозис, 2013. — С. 609-616.